

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แผนงาน

การสร้างนวัตกรรมสังคมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคตะวันออก
Building Social Innovation to Promote Economic Development in the
Eastern Region of Thailand.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศศิวิฑูรย์ วงษ์มณฑา

โครงการวิจัยประเภทงบประมาณเงินรายได้
จากเงินอุดหนุนรัฐบาล (งบประมาณแผ่นดิน)
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑

รหัสโครงการ 679349
สัญญาเลขที่ 150/2561

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แผนงาน

การสร้างนวัตกรรมสังคมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคตะวันออก
Building Social Innovation to Promote Economic Development in the
Eastern Region of Thailand.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศศิวิทย์ วงษ์มณฑา

ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา

คำนำ

แผนงานวิจัย การสร้างนวัตกรรมสังคมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคตะวันออก ประกอบด้วย 5 โครงการวิจัยที่ทำการศึกษาในพื้นที่ภาคตะวันออก ดังนี้

โครงการย่อยที่ 1 การพัฒนาตราสินค้าการท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรีตามแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีไทย

โครงการย่อยที่ 2 รูปแบบของการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวเพื่อรองรับผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย

โครงการย่อยที่ 3 รูปแบบของการสร้างฉันทามติชุมชนเขตอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง

โครงการย่อยที่ 4 พัฒนาการของมหาวิทยาลัยบูรพาที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์

โครงการย่อยที่ 5 แนวทางการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของการผลิตทุเรียนในภาคตะวันออก

ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านและเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคต อย่างไรก็ตาม หากรายงานนี้มีความบกพร่องประการใดเป็นความผิดพลาดที่เกิดจากนักวิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศศิวุฒม์ วงษ์มณฑา

9 มีนาคม 2563

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำวิจัย.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัย.....	5
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.4 หน่วยงานที่นำผลการวิจัยใช้ประโยชน์.....	6
1.5 การดำเนินงานของแผนงานวิจัย.....	7
บทที่ 2 กรอบความคิดของแผนงานวิจัย.....	8
บทที่ 3 ผลการวิจัย.....	11
3.1 โครงการวิจัยที่ 1 การพัฒนาตราสินค้าท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรีตามแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีไทย.....	11
3.2 โครงการวิจัยที่ 2 รูปแบบของการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวเพื่อรองรับผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย.....	12
3.3 โครงการวิจัยที่ 3 รูปแบบการสร้างฉันทามติชุมชนเขตอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง.....	13
3.4 โครงการวิจัยที่ 4 พัฒนาการของมหาวิทยาลัยบูรพาที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์.....	15
3.5 โครงการวิจัยที่ 5 แนวทางการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของการผลิตทุเรียนในภาคตะวันออก.....	16
บทที่ 4 บทสรุปและผลผลิตจากแผนงานวิจัย.....	19
4.1 บทสรุป.....	19
4.2 ผลผลิตจากแผนงานวิจัย.....	19
บรรณานุกรม.....	21
รายชื่อหน้าวิจัย.....	23

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้จากเงินอุดหนุนรัฐบาล (งบประมาณแผ่นดิน) ประจำปีงบประมาณ 2561 มหาวิทยาลัยบูรพา ผ่านสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ เลขที่สัญญา 150/2561

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์กุลสวัฒน์ คงประดิษฐ์ ที่ปรึกษาแผนงานวิจัยที่ให้คำแนะนำปรึกษาเป็นอย่างดี ขอขอบคุณนักวิจัยทุกท่านในแผนงานที่ให้ความช่วยเหลือกันและตั้งใจทำงานเพื่อให้งานวิจัยมีคุณภาพและใช้ประโยชน์ได้จริง

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คุณศิริลักษณ์ ไชยกิตติ งานส่งเสริมการวิจัยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ที่ช่วยเหลือการจัดทำเอกสารและการเบิกจ่ายงบประมาณของทุกโครงการวิจัยทำให้นักวิจัยทุกท่านทำงานได้อย่างราบรื่นตลอดระยะเวลาโครงการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศศิวิฑูรย์ วงษ์มณฑา

หัวหน้าแผนงานวิจัย

บทคัดย่อ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วและมีส่วนสำคัญในสนับสนุนการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา การศึกษานี้ประยุกต์ใช้กรอบความคิด Theoretical, Empirical and Policy Foundations for Building Social Innovation in Europe (TEPSIE) เพื่อออกแบบ 5 โครงการวิจัยที่เน้นทำการศึกษาเชิงพื้นที่ในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อส่งเสริมการพัฒนาภูมิภาค ประกอบด้วย

- (1) โครงการ การพัฒนาตราสินค้าท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรีตามแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีไทย
- (2) โครงการ รูปแบบของการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวเพื่อรองรับผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย
- (3) โครงการ รูปแบบการสร้างฉันทามติชุมชนเขตอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง
- (4) โครงการ พัฒนาการของมหาวิทยาลัยบูรพาที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์
- (5) โครงการ แนวทางการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของการผลิตทุเรียนภาคตะวันออกเฉียง

ผลการศึกษาลักษณะสนับสนุนสมมติฐานที่ว่า การสร้างความร่วมมือในการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญในการบรรลุผลลัพธ์การพัฒนาและแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

คำสำคัญ: นวัตกรรมสังคม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การพัฒนาเศรษฐกิจ

Abstract

The Eastern region of Thailand has been rapidly developed to encourage economic growth of the country during the last three decades. This study applies the framework of Theoretical, Empirical and Policy Foundations for Building Social Innovation in Europe (TEPSIE) to design five research projects concentrated in the eastern provinces to promote regional development, consisting of

- (1) Chonburi's Destination Brand Building Regarding the Concepts of Thainess Tourism Promotion
- (2) Models of Long-stay Tourism at Thailand for the Japanese Elderly
- (3) Forming of Consensus –Building in Map Ta Put Community Industrial Area Rayong Province
- (4) Development of Burapha University Appeared in Printed Media
- (5) Value Chain Financing Approach for the Durian Sub-sector in the Eastern Region of Thailand.

Main results collaborate the hypothesis that inclusive development partnerships are the key factors to achieve developmental outcomes and shared prosperity among stakeholders.

Keywords: Social innovation, Eastern region, Economic development

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำวิจัย

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา (2552- 2561) ประเทศไทยมีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องโดยเฉลี่ยร้อยละ 3.3 ต่อปี ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการมีการขยายตัวอย่างมากเมื่อเทียบกับภาคเกษตร การขยายตัวของชุมชนเมืองในหลายภูมิภาคทั่วประเทศ การที่เศรษฐกิจไทยมีการปรับตัวในทิศทางที่ดีขึ้นทำให้อาณาการโลกปรับฐานะประเทศไทยจากประเทศที่มีรายได้ปานกลางระดับล่างมาเป็นประเทศที่มีรายได้ปานกลางระดับสูงในปี พ.ศ. 2554 อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันประเทศไทยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกประเทศ เป็นต้นว่า การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจการเงินในต่างประเทศ การจัดตั้งเขตการค้าเสรี การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การเกิดภัยธรรมชาติ ราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำ การเป็นสังคมผู้สูงอายุ ปัญหาผลิตภาพของแรงงาน ความสามารถการแข่งขันของประเทศ ความเหลื่อมล้ำในสังคม และการเป็นประชาคมอาเซียน ปัจจัยเหล่านี้เป็นทั้งโอกาสและความท้าทายสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้บริบทของการปรับโครงสร้างการผลิตและการเปลี่ยนแปลงทางประชากรที่สัดส่วนประชากรวัยทำงานมีแนวโน้มลดลง การปรับสมดุลทางเศรษฐกิจ (Rebalancing) ของไทยนำไปสู่สู่สภาวะความปกติรูปแบบใหม่ (New Normal) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 เป็นต้นมาที่การเติบโตทางเศรษฐกิจคงที่และค่อนข้างต่ำประมาณร้อยละ 1.7 ต่อปี น้อยกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มประเทศรายได้ปานกลางในระดับสูงอยู่ที่ร้อยละ 3 ต่อปี (World Bank, 2016) ดังนั้น การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม (Value-based economy) ภายใต้แบบจำลองการพัฒนา “ประเทศไทย 4.0” เพื่อเลื่อนสถานะจากประเทศรายได้ปานกลางในระดับสูงเป็นประเทศที่มีรายได้สูง

ภูมิภาคตะวันออกมีความได้เปรียบด้านทำเลที่ตั้งและความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการค้าและการลงทุนทำให้ภาคตะวันออกมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่อง ภาคตะวันออกประกอบด้วย 7 จังหวัด คือ จันทบุรี ชลบุรี ตราด ระยอง ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว มีประชากรรวม 4.64 ล้านคนในปี พ.ศ. 2558 คิดเป็นร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ (กรมการปกครอง, 2559) และเป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับประเทศมาก มูลค่าผลิตภัณฑ์ภูมิภาคต่อหัว (Gross Regional Product: GRP) อยู่ที่ 425,527 บาทต่อปีในปีพ.ศ. 2557 มากกว่าของภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศ และเมื่อพิจารณาในระดับจังหวัด พบว่า จังหวัดระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทรา เป็นจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวสูงใน 10 อันดับแรกของ

ประเทศ โดยจังหวัดระยองมีรายได้ต่อหัวมากที่สุดถึง 1,008,615 บาทต่อปี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) จุดเริ่มต้นของการพัฒนาภาคตะวันออกมาจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งตะวันออกหรือโครงการอีสเทิร์นซีบอร์ดที่เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (2525-2529) ที่ต้องการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมไปยังภูมิภาค รัฐบาลได้มีการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานสำคัญในการสร้างโอกาสการลงทุนในพื้นที่ เป็นต้นว่า การสร้างท่าเรือ น้ำลึกแหลมฉบัง การพัฒนามนิคมอุตสาหกรรม มูลค่าการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศในภูมิภาคเพิ่มขึ้นมาก นำไปสู่การจ้างงานขนาดใหญ่ในภาคอุตสาหกรรมและบริการ โครงสร้างเศรษฐกิจภาคตะวันออกในปัจจุบันพบว่า ภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วนสูงสุดประมาณร้อยละ 46 รองลงมาคือภาคบริการ (รวมการท่องเที่ยว) ร้อยละ 33 ในขณะที่สัดส่วนภาคเกษตรมีเพียงร้อยละ 6 การท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้สำคัญของภาคตะวันออก จากสถิติของกรมการท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2558 พบว่า จำนวนผู้มาเยือน (รวมนักท่องเที่ยวแบบค้างคืนและแบบทัศนอาจร) แหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกมากกว่า 7 ล้านคน ในจำนวนนี้ร้อยละ 30 เป็นชาวต่างประเทศ มีรายได้หมุนเวียนถึง 49,719 ล้านบาท

การเป็นประชาคมอาเซียนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภาคตะวันออกเลื่อนฐานะจากการเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ของประเทศเป็นของระดับอาเซียน เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2559 รัฐบาลได้ให้ความเห็นชอบการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานสำหรับโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor Development) เพื่อเชื่อมต่อการค้าการลงทุนภายในกลุ่มประชาคมอาเซียนจากเศรษฐกิจพิเศษ ทวาย- กว่างเจ- จังหวัดในภาคตะวันออก-เขตเศรษฐกิจพิเศษตราดและสระแก้ว-ประเทศกัมพูชาและเวียดนาม เป็นการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับประเทศ รวมทั้งมีการกำหนดยุทธศาสตร์ในระดับพื้นที่ เป็นต้นว่า ชลบุรีเป็นศูนย์กลางการศึกษา พัทยา-สัตหีบ-ระยอง เน้นเรื่องการท่องเที่ยว ระยองเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมทันสมัย เป้าหมายสำคัญคือ การกระตุ้นการลงทุนภาคเอกชนเพิ่มจากร้อยละ 15 เป็นร้อยละ 26 ของ GDP (ฐานเศรษฐกิจ, 2559) เห็นได้ว่า ภาคตะวันออกเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ยังมีความเสี่ยงจากการพัฒนาหลายด้าน อาทิ การขยายตัวภาคอุตสาหกรรมอาจสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน รูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นจำนวนนักท่องเที่ยว การเข้ามาของทุนต่างชาติในธุรกิจส่งออกผลไม้ที่อาจให้ผลประโยชน์กับชุมชนและผู้ประกอบการไทยไม่มากนัก แผนงานวิจัยนี้จะอาศัยกรอบแนวคิดนวัตกรรมสังคม (Social Innovation) ในการศึกษาวิจัยแบบสหวิทยาการทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจมิติต่าง ๆ ในภาคตะวันออก โดยมีเป้าหมายสำคัญ 4 ประการ คือ ตอบสนองความต้องการของสังคมภาคตะวันออก (Meet a social need) สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง (Put into practice) การมีส่วนร่วมของผู้รับประโยชน์ (Engage and mobilize beneficiaries) และสามารถเปลี่ยนแปลงสังคม (Transform social relations) (TEPSIE, 2014)

Phills, Deiglmeier, and Miller (2008) อธิบายความหมายของนวัตกรรมสังคม (Social Innovation) คือ แนวทางใหม่ในการแก้ปัญหาสังคมที่ได้ผล มีประสิทธิภาพและยั่งยืน หรือดีกว่าแนวทางรูปแบบเดิมที่เป็นอยู่เพื่อสร้างคุณค่าให้กับสังคมส่วนรวมแทนที่จะเป็นผลประโยชน์ส่วนบุคคล จากคำนิยามข้างต้น เห็นได้ว่า นวัตกรรมมีความเป็นพลวัตและเป็นกระบวนการในการสร้างสรรค์เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทิศทางที่ดีขึ้น ตัวอย่างของนวัตกรรมสังคมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญ เช่น การเกิดขึ้นของโรงเรียนในกำกับรัฐบาล (Charter schools) ระบบการเงินระดับฐานราก (Microfinance) ระบบการค้าแบบเป็นธรรม (Fair Trade) สำหรับผลผลิตการเกษตรอย่างกาแฟ น้ำตาล นวัตกรรมสังคมเหล่านี้ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนโดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อยให้ได้รับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจมากขึ้น ในแผนงานวิจัย การสร้างนวัตกรรมสังคมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคตะวันออก นี้จะอาศัยกรอบแนวคิดนวัตกรรมสังคมที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง (Community-centered planning) ในการดำเนินการวิจัย เริ่มจากการระบุปัญหาเร่งด่วนในภูมิภาคตะวันออกและทำการศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางและกระบวนการที่ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นเพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจรวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกัน ให้ชุมชนสามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ได้ ในขณะเดียวกันเป็นการแก้ปัญหาแบบบูรณาการ เช่น การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการจ้างงานในระดับท้องถิ่น ความเหลื่อมล้ำในสังคม เป็นต้น แผนงานวิจัยนี้ประกอบด้วย 5 โครงการย่อย โดยมีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

โครงการย่อยที่ 1 การพัฒนาตราสินค้าการท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรีตามแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีไทย การสร้างตราสินค้าท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์สำคัญเพื่อสร้างการรับรู้อัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นรูปธรรม กรณีของประเทศไทยมีการดำเนินการหลายระดับ อาทิ ระดับประเทศอย่าง “อะเมซิ่ง ไทยแลนด์” ระดับภูมิภาคอย่าง “สี่สັນตะวันออก” การท่องเที่ยวเป็นรายได้สำคัญของเศรษฐกิจภาคตะวันออก อย่างไรก็ตาม การศึกษาเพื่อสร้างตราสินค้าท่องเที่ยวในระดับจังหวัดยังมีอยู่จำกัด โดยเฉพาะจังหวัดชลบุรีที่มีแหล่งท่องเที่ยวสวยงามหลายแห่งแต่ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก ดังนั้น งานวิจัยนี้จะศึกษาแนวทางการพัฒนาตราสินค้าท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรีเพื่อเชื่อมโยงกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับประเทศ ผลการศึกษาที่ได้จะเป็นแนวทางการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเพื่อดึงดูดความสนใจทั้งนักท่องเที่ยวในและต่างประเทศ ลดการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวหลักอย่างพัทยา มีการจ้างงานเพิ่มขึ้นและการกระจายรายได้ดีขึ้น ในด้านสังคม การสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นนำไปสู่การร่วมมือจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นชุมชน ธุรกิจ เอกชนและรัฐบาล

โครงการย่อยที่ 2 รูปแบบของการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวเพื่อรองรับผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย การท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว (Long-stay) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวสำคัญของประเทศไทย กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ ผู้สูงอายุจากประเทศพัฒนาแล้วที่เกษียณแล้วเนื่องจากมีกำลังซื้อสูง รวมถึงผู้สูงอายุ

ชาวญี่ปุ่นที่มีความคุ้นเคยกับประเทศไทยที่มีโอกาสมาท่องเที่ยวหรือทำงาน ประเทศญี่ปุ่นได้กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมีสัดส่วนถึงร้อยละ 25 ของประชากรทั้งประเทศ กอปรกับรัฐบาลญี่ปุ่นมีนโยบายส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตในต่างประเทศ จังหวัดชลบุรีเป็นจุดหมายปลายทางสำคัญของผู้สูงอายุญี่ปุ่น รองจาก กรุงเทพฯ และภูเก็ต การศึกษาวิจัยเพื่อเตรียมการและพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมเพื่อรองรับความต้องการของผู้สูงอายุญี่ปุ่นเป็นสิ่งสำคัญ ผลประโยชน์ที่ประเทศไทยจะได้รับมาจากการท่องเที่ยวแบบไฮเอนด์และเชิงสุขภาพที่ประเทศไทยมีศักยภาพสูง นอกจากนี้ ยังส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมการแพทย์ครบวงจร ในปัจจุบันโรงพยาบาลเอกชนที่มีชื่อเสียงในภาคตะวันออกได้มีหน่วยงานเฉพาะเพื่อดูแลคนไข้ชาวญี่ปุ่นโดยตรง และที่สำคัญ โครงการนี้มีนักวิจัยชาวญี่ปุ่นเป็นหนึ่งในทีมวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้สะดวกขึ้น ผลการศึกษาที่ได้จะเป็นแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นที่เลือกภาคตะวันออกเป็นจุดหมายปลายทาง

โครงการย่อยที่ 3 รูปแบบของการสร้างฉันทามติชุมชนเขตอุตสาหกรรมมาตาพุด จังหวัดระยอง
ภายใต้บริบทของโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา ชุมชนมาตาพุดเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจเนื่องจากเป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักของภูมิภาคและของประเทศ กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ในอีกด้านหนึ่งผลกระทบจากการพัฒนาเริ่มที่จะปรากฏให้เห็น เป็นต้นว่า การสูญเสียที่ดิน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด การลักเล็กขโมยน้อย และความขัดแย้งทางสังคม ในปัจจุบันกระแสของความเป็นท้องถิ่น (Localization) มีบทบาทมากขึ้นทำให้เกิดการประสานกลไกการทำงาน/ต่อรองอยู่ในกลไกของรัฐและเอกชน ดังนั้น การศึกษาวิจัยถึงกระบวนการสร้างฉันทามติของชุมชนเขตนิคมอุตสาหกรรมมาตาพุด จังหวัดระยอง เป็นปัญหาเร่งด่วนเพื่อเตรียมรับมือกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านประเทศไทยสู่การร่วมรังสรรค์สังคม (Social Co-Creative) ที่เป็นการร่วมมือกันของรัฐ เอกชน และชุมชน ผลการศึกษาที่ได้จะเป็นเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายการพัฒนาทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสร้างสรรค์

โครงการย่อยที่ 4 พัฒนาการของมหาวิทยาลัยบูรพาที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์ มหาวิทยาลัยบูรพาเป็นสถาบันการศึกษาชั้นนำด้านการศึกษาของภาคตะวันออกและของประเทศ มีประวัติศาสตร์ยาวนานและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในภาคตะวันออก หนึ่งในพันธกิจของมหาวิทยาลัยคือ การสร้างความรู้และบริหารจัดการให้เกิดคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมภาคตะวันออก อย่างไรก็ตามยังไม่ปรากฏการบันทึกเรื่องราวไว้ในเอกสารทำให้ประชาชนทั่วไปทราบเพียงแต่ว่าเป็นมหาวิทยาลัยรัฐที่อยู่ใกล้ชายหาดบางแสนเท่านั้น ดังนั้น การศึกษาวิจัยด้านสื่อสารมวลชนถึงพัฒนาการของมหาวิทยาลัยผ่านสื่อสิ่งพิมพ์เป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากเป็นการสะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น ผลการศึกษาที่ได้จะเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและผลิตกำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการตลาดแรงงานและการเป็น

ที่พึ่งให้กับสังคมภาคตะวันออก รวมทั้งผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวจากการเป็นเมืองมหาวิทยาลัยและการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้

โครงการย่อยที่ 5 แนวทางการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของการผลิตทุเรียนในภาคตะวันออก
ทุเรียนเป็นไม้ผลเศรษฐกิจหลักที่มีศักยภาพสูงในการส่งออก การผลิตส่วนใหญ่กระจุกตัวในภาคตะวันออก โดยเฉพาะจังหวัดจันทบุรีและเป็นแหล่งรายได้สำคัญให้กับเกษตรกร การเปลี่ยนแปลงในระดับโลก อาทิ การจัดตั้งเขตการค้าเสรี การเป็นประชาคมอาเซียนเป็นโอกาสในการส่งเสริมการส่งออกทุเรียนและผลิตภัณฑ์แปรรูป อย่างไรก็ตาม การผลิตให้ได้มาตรฐานสากลจำเป็นต้องใช้เงินลงทุนสูงและเกษตรกรบางส่วนเข้าถึงสินเชื่อได้จำกัด จำเป็นต้องพึ่งพาเงินทุนจากตัวแทนผู้ส่งออกชาวจีนทำให้สูญเสียโอกาสทางเศรษฐกิจ ในระยะยาวอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างตลาดผลไม้ไทยเพื่อการส่งออก ดังนั้น การศึกษาการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าจะทำให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการไทยเริ่มจากเกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตขั้นต้น พ่อค้าคนกลาง ธุรกิจส่งออก ผลการศึกษาที่ได้จะเป็นแนวทางการกำหนดนโยบายให้ภาคเกษตรสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความมั่นคงในอาชีพเป็นการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

โดยสรุป แผนงานวิจัยนี้เป็นการบูรณาการองค์ความรู้ทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนและทั่วถึงในสังคมภาคตะวันออกผ่านการสร้างสังคมแห่งโอกาสที่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งการสร้างสมดุลของการพัฒนาในหลายมิติ อาทิ การยกระดับรายได้และสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพให้กับประชาชน การสร้างภูมิคุ้มกันระดับปัจเจกชนและชุมชน การพัฒนาที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาที่ได้จากแผนงานวิจัยนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาพื้นที่อื่น ๆ ที่จะผลานความเป็นท้องถิ่น (Localization) และการเป็นโลกาภิวัตน์ (Globalization) อย่างเหมาะสม

1.2 วัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัย

เพื่อเสนอรูปแบบนวัตกรรมสังคมที่ช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในภาคตะวันออกที่ส่งเสริมการเติบโตอย่างยั่งยืนและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ประกอบด้วย การยกระดับรายได้และสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพจากการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อุตสาหกรรม บทบาทของสถาบันการศึกษาในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการส่งเสริมภาคเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตและได้มาตรฐานสากล เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์คือ การพัฒนาเชิงพื้นที่ภาคตะวันออกที่สนับสนุนการเพิ่มความสามารถการแข่งขันของประเทศและลดความเหลื่อมล้ำในสังคมที่ช่วยผลักดันให้ประเทศเลื่อนสถานะจากประเทศรายได้ปานกลางเป็นประเทศรายได้สูง

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เกิดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาศักยภาพเชิงพื้นที่ในภาคตะวันออกและการสร้างเครือข่ายประชาสังคมทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและสังคม
- 2) ผลการวิจัยสามารถถ่ายทอดและขยายผลให้กับหน่วยงานเกี่ยวข้อง อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมวิชาการเกษตร องค์กรชุมชน สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร และเครือข่ายผู้ประกอบการ
- 3) ผลการวิจัยสามารถนำเสนอรูปแบบบทความวิจัยเพื่อเผยแพร่และถอดบทเรียนกรณีศึกษาในวารสารวิชาการชั้นนำ
- 4) มีข้อมูลเชิงลึกในระดับพื้นที่ที่เป็นต้นแบบการพัฒนาให้กับการขยายผลในพื้นที่ภาคตะวันออกต่อไป
- 5) สร้างนักวิจัยรุ่นใหม่เพื่อสามารถทำการวิจัยด้านสังคมศาสตร์ได้ต่อไปในอนาคต

1.4 หน่วยงานที่นำผลการวิจัยใช้ประโยชน์

หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สามารถนำผลการศึกษาจากโครงการวิจัยที่ 1 และ 2 ในการจัดทำยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับภาคและประเทศเพื่อสร้างตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งรูปแบบการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวของผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นที่ช่วยเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

องค์กรพัฒนาชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำผลการศึกษาจากโครงการวิจัยที่ 3 เป็นต้นแบบในการกำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาพื้นที่ในการสร้างข้อตกลงร่วมกันของทุกภาคส่วน เกิดความสมดุลของการพัฒนาทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

มหาวิทยาลัยบูรพาและกระทรวงศึกษาธิการสามารถนำผลการศึกษาจากโครงการวิจัยที่ 4 เป็นแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและผลิตกำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการตลาดแรงงานและการเป็นที่พึงให้กับสังคมภาคตะวันออก และการพัฒนาเป็นเมืองมหาวิทยาลัยและการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของประเทศ

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรและสถาบันการเงินของรัฐบาลสามารถนำผลการศึกษาจากโครงการวิจัยที่ 5 เป็นแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์การเงินที่สนับสนุนเกษตรกรและผู้ประกอบการไทยในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนซึ่งเป็นไม้ผลเศรษฐกิจสำคัญของภาคตะวันออก เป้าหมายสำคัญอยู่ที่การเพิ่มความสามารถการลงทุนและลดความเสี่ยงของผู้ประกอบการไทยให้ลดการพึ่งพาเงินทุนของผู้ประกอบการต่างชาติ

1.5 การดำเนินงานของแผนงานวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยส่วนของแผนงานวิจัยมีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

- 1) การกำหนดโจทย์วิจัย หัวหน้าโครงการวิจัยประชุมร่วมกันเพื่อระบุปัญหาเชิงโครงสร้างที่ปรากฏในสังคมภาคตะวันออกที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา การประยุกต์ใช้กรอบทฤษฎีนวัตกรรมสังคมเพื่อทำการศึกษาวิจัยในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น สอดคล้องกับแบบจำลองใหม่ “ประเทศไทย 4.0” ในการส่งเสริมศักยภาพคนที่เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาด้านต่าง ๆ
- 2) ทีมนักวิจัยมีประสบการณ์และศักยภาพในการวิจัย มีผลงานทางวิชาการและประสบการณ์วิจัยสูงสามารถดำเนินโครงการวิจัยให้เป็นไปตามแผนงานได้ มีการประชุมต่อเนื่องเพื่อติดตามความคืบหน้าโครงการวิจัยย่อยเป็นระยะ
- 3) มีการประชุมติดตามผลการดำเนินงานเพื่อให้แต่ละโครงการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ ทีมนักวิจัยมีการประชุมทุก 1-2 เดือน เพื่อให้ผลงานเป็นไปตามกรอบเวลาที่วางไว้
- 4) นักวิจัยหลายท่านมีความคุ้นเคยกับเครือข่ายภาคตะวันออกทั้งในวงการศึกษาการ สื่อมวลชนท้องถิ่น และองค์กรประชาชน ทำการประสานงานกับเครือข่ายและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักของแต่ละโครงการวิจัย ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยเป็นไปอย่างราบรื่นและได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง
- 5) ทีมนักวิจัยมีการประสานงานกับหน่วยงานในพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มตัวอย่างของแต่ละโครงการวิจัย รวมทั้งการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีเพื่อให้นักวิจัยทำงานได้อย่างราบรื่น
- 6) การตรวจสอบการใช้งบประมาณให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละโครงการ
- 7) เมื่อทีมวิจัยดำเนินการวิจัยเสร็จสิ้น จะมีการจัดสัมมนาร่วมกันทุกโครงการเพื่อนำเสนอผลการศึกษาเบื้องต้นและอภิปรายและแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานในพื้นที่ ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องและสื่อมวลชน เพื่อผลักดันให้เป็นนโยบายสาธารณะที่เป็นรูปธรรม มีการส่งมอบผลผลิตจากงานวิจัย อาทิ คู่มือ แผนการปฏิบัติงาน ให้กับชุมชนเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

บทที่ 2

กรอบความคิดของแผนงานวิจัย

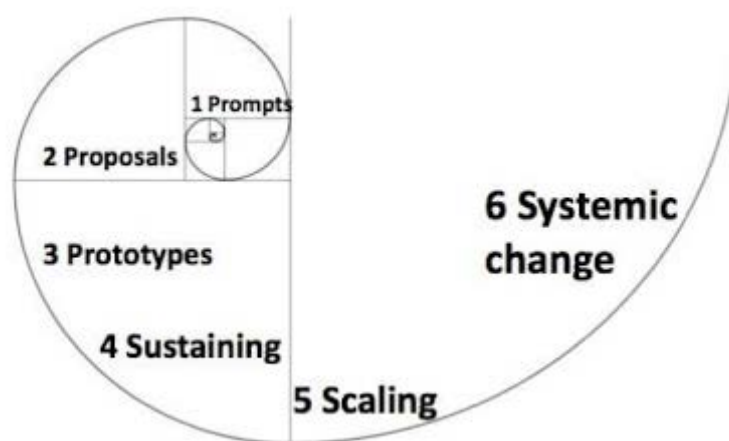
แผนงานวิจัยนี้จะอาศัยกรอบทฤษฎีจากโครงการวิจัย “Theoretical, Empirical and Policy Foundations for Building Social Innovation in Europe” ของสหภาพยุโรป หรือเรียกย่อ ๆ ว่า TEPSIE โครงการนี้เกิดจากความร่วมมือของ 6 องค์กรในสหภาพยุโรปทั้งองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร มูลนิธิ และสถาบันการศึกษา นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่า โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nation Development Programs: UNDP) ได้ใช้กรอบการวิเคราะห์ของ TEPSIE เพื่อสร้างนวัตกรรมสังคมที่ส่งเสริมการจัดการของภาครัฐ (UNDP, 2014) ดังนั้น ผู้วิจัยจะใช้แบบจำลองนวัตกรรมสังคมของ TEPSIE (2014) และ แนวทางการศึกษาของ UNDP (2014) เพื่อสร้างนวัตกรรมสังคมในภาคตะวันออกที่นำไปสู่การพัฒนาที่มีความสมดุลและยั่งยืน สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ระยะยาวของประเทศที่ว่า “ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558)

นวัตกรรมสังคม (Social Innovation) หมายถึง แนวทางใหม่ในการแก้ปัญหาสังคมที่ได้ผล มีประสิทธิภาพและยั่งยืน หรือดีกว่าแนวทางรูปแบบเดิมที่เป็นอยู่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมนำไปสู่ผลผลิตหรือกระบวนการที่เพิ่มศักยภาพของคนในสังคมและทำให้การใช้ทรัพยากรทุกระดับเกิดประโยชน์มากขึ้น (Phills, Deiglmeier, and Miller, 2008: UNDP, 2014) องค์ประกอบหลักของการสร้างนวัตกรรมสังคมของ TEPSIE (2014) ประกอบด้วย (1) การตอบสนองต่อความต้องการสังคม (Meet social need) (2) มีประสิทธิผล (Effective) (3) ความใหม่ (Novelty) (4) ข้อเสนอสามารถดำเนินการได้จริง (From idea to implementation) และ (5) ส่งเสริมความสามารถทางสังคมในการดำเนินการ (Enhance society’s capacity to act)

Murray, Caulier-Grice and Mulgan (2010) ได้ระบุขั้นตอนการสร้างนวัตกรรมสังคมไว้ 6 ขั้นตอน จากจุดเริ่มต้นเล็กไปสู่การขยายผลในวงกว้าง ดังปรากฏในภาพที่ 1 **ขั้นตอนแรก** เป็นสิ่งกระตุ้นที่มาอย่างรวดเร็ว (Prompts) อาจจะเป็นวิกฤตเศรษฐกิจหรือปัญหาการบริหารจัดการ นำไปสู่การจุดประกายให้เกิดความคิดเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น เริ่มจากการวินิจฉัยหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา การตั้งคำถามที่ถูกต้องจะนำไปสู่การหาทางออกที่ดีกว่าให้กับสังคม **ขั้นที่ 2** ข้อเสนอ (Proposals) เป็นขั้นตอนของการระดมความคิดเพื่อออกแบบและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ในการแก้ปัญหาสังคมเป็นขั้นตอนที่ความคิดได้รับการพัฒนาและบ่มเพาะ (Developed and seeded) **ขั้นที่ 3** การสร้างต้นแบบ (Prototypes) เมื่อความคิดได้รับการพัฒนาเป็นรูปธรรมนำไปสู่การปฏิบัติจะต้องมีการประเมินเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงเพื่อสร้างแนวปฏิบัติที่เหมาะสม

เช่น การจัดทำ Pilot study การประเมิน Trial and error **ขั้นที่ 4** การทำให้ต่อเนื่อง (Sustaining) หลังจากได้แนวทางที่เหมาะสมแล้วนวัตกรรมสังคมต้องนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริงแก้ปัญหาสังคมได้จริง มีการระบุถึงทรัพยากรที่ต้องใช้ การสนับสนุนทางการเงิน กฎระเบียบ และบุคคลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อให้ นวัตกรรมนั้นสามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างยั่งยืน **ขั้นที่ 5** การขยายผล (Scaling) เป็นขั้นตอนการขยาย นวัตกรรมสังคมที่ประสบความสำเร็จไปยังหน่วยงานหรือพื้นที่อื่น ๆ ที่ประสบปัญหาในลักษณะเดียวกัน อาจมี การปรับเปลี่ยนบางระดับเพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาเฉพาะแต่ละด้าน **ขั้นที่ 6** การเปลี่ยนระบบ (Systemic change) เป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบที่สอดคล้องกับทุกภาคส่วนของสังคม อาทิ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจ กฎหมายและการตรวจสอบ เพื่อสร้างผลประโยชน์ระยะยาวให้กับสังคมโดยรวม จากภาพที่ 1 ขั้นตอนการ สร้างนวัตกรรมสังคมเปรียบเหมือนเกลียวที่เริ่มจากจุดเล็ก ๆ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สร้างผลกระทบในวง กว้าง

ภาพที่ 2-1 การสร้างนวัตกรรมทางสังคม

ที่มา: Murray, Caulier-Grice and Mulgan (2010) หน้า 11

การออกแบบแผนงานและโครงการวิจัยย่อย เริ่มจากการตรวจสอบยุทธศาสตร์ของประเทศ (Country Strategic Positioning) ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ว่า “ประเทศไทยเป็นประเทศ รายได้สูงที่มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม เป็นศูนย์กลางด้านการขนส่งและโลจิสติกส์ของภูมิภาคสู่ความ เป็นชาติการค้าและบริการ เป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์และเกษตรปลอดภัย แหล่งอุตสาหกรรม สร้างสรรค์และมีนวัตกรรมสูงที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ, 2558) หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดเรื่องนวัตกรรมสังคมของ TEPSIE (2014) โดย บูรณาการองค์ความรู้จากสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ แต่ละโครงการวิจัยจะระบุปัญหาที่สำคัญของ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและการศึกษาวิจัยจะให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาจริงในสังคม เน้นการวิจัยเชิงประจักษ์ที่
นักวิจัยต้องดำเนินการเก็บข้อมูลเองและมีการดำเนินการร่วมกับประชาชนในพื้นที่เพื่อสร้างนวัตกรรมสังคมใน
พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การพัฒนาศักยภาพคนให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม
ควบคู่ไปกับการมีคุณภาพชีวิตที่ดี และสนับสนุนการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ

บทที่ 3

ผลการวิจัย

แผนงานวิจัยเรื่อง “การสร้างนวัตกรรมสังคมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคตะวันออก” ประกอบด้วย 5 โครงการวิจัย ดังนี้

โครงการวิจัยที่ 1 การพัฒนาตราสินค้าท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรีตามแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีไทย

โครงการวิจัยที่ 2 รูปแบบของการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวเพื่อรองรับผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย

โครงการวิจัยที่ 3 รูปแบบการสร้างฉันทามติชุมชนเขตอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง

โครงการวิจัยที่ 4 พัฒนาการของมหาวิทยาลัยบูรพาที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์

โครงการวิจัยที่ 5 แนวทางการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของการผลิตทุเรียนในภาคตะวันออก

3.1 โครงการวิจัยที่ 1 การพัฒนาตราสินค้าท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรีตามแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีไทย

วัตถุประสงค์ของโครงการคือการสร้างอัตลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อสร้างตราสินค้าการท่องเที่ยวจังหวัดชลบุรีและการศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัด การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ ผลการศึกษาสำคัญ พบว่า “ความตรึงใจในความหลากหลายที่กลมกลืน” ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบตราสินค้า 4 องค์ประกอบ ที่อธิบายความตรึงใจในความหลากหลายที่กลมกลืน คือ ความตรึงใจในความหลากหลายด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ความตรึงใจในความหลากหลายด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ความตรึงใจในความหลากหลายด้านแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ความตรึงใจในความหลากหลายด้านอาหาร ความตรึงใจในความหลากหลายด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยตัวแปรที่อธิบายองค์ประกอบ 6 ตัวแปร คือ เสน่ห์แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Numerous cultural/historic attractions) สถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนา (Attractive temples or religious attractions) จุดท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ (Cultural /historic site) ความยิ้มแย้มของผู้คน (Thai smiles) ความเป็นมิตรของผู้คน (Friendly people) วิถีชีวิตเฉพาะของคนพื้นถิ่น (Authentic Street life) ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงประจักษ์ที่ผ่านมา ที่พบว่า ภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศไทยคือ ความสวยงามทางด้านสถาปัตยกรรมประเพณีวัฒนธรรมที่น่าสนใจ

มิตรภาพของผู้คน หาข้อมูลท่องเที่ยวได้ง่าย ทักษะภาพที่สวยงาม นักท่องเที่ยวประเมินภาพลักษณ์ของประเทศไทย โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่มาจากทวีปเอเชีย นอกจากนี้ ยังพบว่า นักท่องเที่ยวที่เป็นโสดและมีอายุน้อยมีภาพลักษณ์ต่อประเทศไทยว่ามีทิวทัศน์ที่สวยงาม (Scenic Beautiful) และมีกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบผจญภัย (Adventure Activities)

3.2 โครงการวิจัยที่ 2 รูปแบบของการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวเพื่อรองรับผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวเพื่อรองรับผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่น ซึ่งใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานเพื่อศึกษาคุณลักษณะและความต้องการ จัดกลุ่มชาวญี่ปุ่นและเป็นข้อมูลประกอบการเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวในประเทศไทยเพื่อรองรับผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่น การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ ชาวญี่ปุ่นที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปี ขึ้นไป ที่มีแนวโน้มจะเข้ามาพำนักระยะยาวในประเทศไทย กลุ่มที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยในพื้นที่จังหวัดชลบุรีและจังหวัดระยอง และชาวญี่ปุ่นที่อาศัยในประเทศไทย จำนวน 151 คน สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ชาวญี่ปุ่นที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปี ขึ้นไป ที่มีแนวโน้มจะเข้ามาพำนักระยะยาวในประเทศไทย

ผลการศึกษาสำคัญ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมากกว่าครึ่งเป็นเพศชายและมีอายุน้อยกว่า 59 ปี มากที่สุด มากกว่าครึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทย โดย 1 ใน 3 พักอาศัยในคอนโดมิเนียม รองลงมาคือ Serviced apartment และบ้านเดี่ยวของตนเอง ตามลำดับ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความสามารถด้านภาษาอังกฤษและภาษาไทยทั้งการฟัง พูด อ่าน เขียนอยู่ในระดับไม่สามารถใช้งานได้มากที่สุด รองลงมาคือ สามารถใช้งานได้เล็กน้อยแต่ใช้ในการสนทนาไม่ได้ ส่วนใหญ่เคยเดินทางมาประเทศไทยโดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทาง คือ เพื่อทำงาน โดย 1 ใน 3 พักอยู่ในประเทศไทยมากกว่า 3 ปี

ลักษณะครอบครัวและที่อยู่อาศัย ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่แต่งงานและมีคู่สมรสเป็นคนญี่ปุ่น (ร้อยละ 55.63) รองลงมาคือ โสด/ อยู่คนเดียว/ หย่า/ หม้าย และแต่งงานและมีคู่สมรสเป็นคนไทย ตามลำดับ มีบุตรที่ยังมีชีวิตจำนวน 2 คน มากที่สุด และครอบครัวส่วนใหญ่ไม่มีผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 65 ปีในครัวเรือน (ร้อยละ 60.27) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่รับผิดชอบดูแลสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมด

คุณลักษณะทางเศรษฐกิจ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นพนักงานในภาคอุตสาหกรรม รองลงมาคือ ไม่ได้ประกอบอาชีพ และเป็นผู้ประกอบการ/ ผู้บริหารในภาคอุตสาหกรรม ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีรายได้มาจากรายได้และเงินเดือนจากองค์กรในประเทศไทย (ร้อยละ 48.34) รองลงมาคือ รายได้และเงินเดือนจากองค์กรในญี่ปุ่น (ร้อยละ 47.02) แหล่งรายได้หลังเกษียณอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มาจากเงินบำนาญ (ร้อยละ 80.79) รองลงมาคือ เงินออม (ร้อยละ 54.97) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่สามารถระบุ

จำนวนเงินออมทั้งหมดสำหรับการเกษียณอายุได้ รองลงมาคือ มีเงินออมทั้งหมดสำหรับการเกษียณอายุ 20 ล้านเยน (ร้อยละ 13.25) และ 10 ล้านเยน (ร้อยละ 11.92) ตามลำดับ

ความต้องการของชาวญี่ปุ่นที่มีแนวโน้มจะเข้ามาพำนักระยะยาวในประเทศไทย ชาวญี่ปุ่นต้องการที่พักที่มีความสะดวกในการดำรงชีวิต โดยมากต้องการอาศัยในที่พักที่มีลักษณะเป็นห้องพักในคอนโดมิเนียม และเซอร์วิสอพาร์ทเมนต์ เนื่องจากเป็นที่พักอาศัยที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นอย่างเพียงพอ และตั้งอยู่ใกล้แหล่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ หรือตั้งอยู่ในทำเลที่สามารถเดินทางได้อย่างสะดวก สำหรับคุณลักษณะของที่พักอาศัยที่ชาวญี่ปุ่นต้องการคือ ที่พักที่มีความสงบ มีสภาพแวดล้อมดี ใกล้ชิดธรรมชาติ ทั้งนี้หากเป็นที่พักอาศัยแบบให้เช่าควรมีบริการซักล้างด้วย สิ่งอำนวยความสะดวกที่ชาวญี่ปุ่นคำนึงถึง ได้แก่ ร้านอาหารญี่ปุ่น ห้างสรรพสินค้า และโรงพยาบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งซูเปอร์มาร์เก็ตที่มีวัตถุดิบสำหรับประกอบอาหารญี่ปุ่นที่มีคุณภาพจำหน่าย สำหรับความสะดวกในการเดินทางไปยังสถาบันทางการแพทย์/โรงพยาบาลนั้น ชาวญี่ปุ่นร้อยละ 43.71 ต้องการที่พักอาศัยที่สามารถเดินทางไปยังสถาบันทางการแพทย์ได้ภายในระยะเวลา 30 นาที และร้อยละ 33.77 ต้องการเดินทางไปยังสถาบันทางการแพทย์ได้ภายใน 15 นาที ทั้งนี้ระยะทางจากที่พักอาศัยไปยังแหล่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ชาวญี่ปุ่นประมาณ 2 ใน 3 ยอมรับได้คือ ไม่เกิน 2 กิโลเมตร

ความต้องการด้านการมีส่วนร่วมเชิงสังคมและกลไกการสนับสนุนเพื่อการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม: การสื่อสารด้วยภาษาญี่ปุ่นเป็นหลักถือเป็นเงื่อนไขสำคัญของชาวญี่ปุ่นที่เดินทางมาพำนักระยะยาวในประเทศไทย ภาษากลายเป็นอุปสรรคสำคัญในการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม และเป็นเงื่อนไขสำคัญในการเลือกใช้บริการ รวมถึงการเดินทางท่องเที่ยว ชาวญี่ปุ่นที่เดินทางมาพำนักระยะยาวจึงต้องการเรียนภาษาไทยเพื่อให้สามารถสื่อสารกับคนไทยได้ ข้อมูลจากแบบสอบถามพบว่า กิจกรรมที่ชาวญี่ปุ่นกว่า 3 ใน 4 ต้องการเรียนคือ เรียนภาษาไทย เนื่องจากการใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้จะช่วยให้สามารถสื่อสารกับคนไทยเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน รวมถึงสามารถหาเพื่อนชาวไทยได้ สำหรับกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชาวญี่ปุ่นต้องการคือ การเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทั้งนี้กิจกรรมต่าง ๆ ต้องมีการบรรยายในภาษาญี่ปุ่นเพื่อให้เกิดความเข้าใจข้อมูลทางวัฒนธรรมอย่างถูกต้อง ชาวญี่ปุ่นมีความต้องการสร้างปฏิสัมพันธ์กับชาวญี่ปุ่นที่อยู่ในศรีราชา และยังต้องการสร้างเครือข่ายกับคนไทยด้วย

3.3 โครงการวิจัยที่ 3 รูปแบบการสร้างฉันทามติชุมชนเขตอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัด

ระยอง

การศึกษาเรื่อง “รูปแบบของการสร้างฉันทามติชุมชนเขตอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนผ่าน กระบวนการและรูปแบบของการสร้างฉันทามติของชุมชนในพื้นที่อุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง กระบวนการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกถือได้ว่าเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่รัฐบาลให้ความสำคัญมากเป็นพื้นที่หนึ่งหากนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ที่ทำให้ภาคตะวันออกเฉียงใต้ก้าวสู่กระบวนการผลิตแบบอุตสาหกรรมอย่างเข้มข้น โดยตลอดระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา ความได้เปรียบเชิงพื้นที่ซึ่งมีความสอดคล้องกับการพัฒนาตามยุทธศาสตร์การผลิตเพื่อส่งออก การสร้างท่าเรือน้ำลึกและการจัดตั้งเขตอุตสาหกรรม การเกิดขึ้นของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกถือเป็นการตอบสนองยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ที่ถูกนำมาใช้เป็นตัวจักรในการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Engine of Growth) โดยมีวิสัยทัศน์มุ่งไปที่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ในจังหวัดระยอง

อย่างไรก็ตาม ผลกระทบอันเกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมก็เริ่มที่จะปรากฏให้เห็น เช่นการเวนคืนที่ดิน ปัญหาสังคม และความขัดแย้งทางด้านสังคม และผลกระทบของอุตสาหกรรมต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ นำมาสู่ผลกระทบโดยตรงต่อสุขภาพของประชาชนที่มีอัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคมะเร็งใช้เจ็บต่าง ๆ ขณะที่กระบวนการเปลี่ยนผ่านและพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อสังคมในแทบทุกระดับ คือ กระแสการไหลบ่าของโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนในเชิงพฤติกรรม จิตสำนึก และการขยายตัวของความเป็นเมืองเพิ่มมากขึ้น กระแสของความเป็นท้องถิ่น (Localization) ที่มีความเข้มข้นและเข้มแข็งที่เริ่มมีการประสานกลไกการทำงาน/ต่อรองอยู่ในกลไกของรัฐและเอกชน โครงการประชารัฐคือการผนึกกำลังร่วมกันของ 3 ภาค ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน ในลักษณะของการร่วมสร้างสรรค์ทั้งในด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม จึงเป็นความจำเป็นที่จะศึกษากระบวนการสร้างฉันทามติของชุมชนเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินนโยบายการพัฒนาทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีศักยภาพและสร้างสรรค์

ผลการศึกษาสำคัญ พบว่า สถานการณ์หรือเงื่อนไขที่นำไปสู่การสร้างฉันทามติของชุมชนคือความขัดแย้งในหลายมิติ คือ ความขัดแย้งทางด้านสังคม เช่น การเวนคืนที่ดิน การล่มสลายของชุมชนดั้งเดิม ความขัดแย้งเรื่องการจัดการน้ำ ปัญหาด้านการศึกษา และปัญหาที่สืบเนื่องตามมา เป็นต้น สถานการณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อมที่ด้อยคุณภาพ ได้แก่ มลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ มลพิษทางกลิ่น จากการประกอบกิจการของโรงงานอุตสาหกรรม สู่ปัญหาทางด้านสุขภาพของผู้คนและชาวบ้านอีกจำนวนมาก

กระบวนการสร้างฉันทามติของชุมชน จำแนกออกเป็น 3 บทบาทที่จะต้องมีการบูรณาการและการดำเนินงานร่วมกันในชุมชน ได้แก่ **บทบาทของหน่วยงานภาครัฐ** ที่จำแนกออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจภาครัฐ คือ การวางแผนกำหนดอุตสาหกรรมมุ่งเป้าในเขตเศรษฐกิจพิเศษ การกำหนดและพัฒนาให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ด้านสิ่งแวดล้อม โดยการดำเนินงานมาตรการทางการคลังเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม และด้านสังคม การสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคมในพื้นที่สามารถแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ การสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคมผ่านสมาชิกสุขภาพซึ่งเห็นว่ารัฐควรมีบทบาทให้การสนับสนุนภาคประชาสังคมในพื้นที่เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวทางนโยบายโดยใช้กระบวนการสมาชิกสุขภาพเฉพาะพื้นที่ซึ่งสมาชิกสุขภาพ **บทบาทของภาคเอกชน** แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นได้แก่ การ

พัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมหรือที่เรียกว่า “การพัฒนาอุตสาหกรรมสีเขียว” (Green Industry) คือ แนวทางการที่เน้นให้ภาคเอกชน (ระดับโรงงาน) ในฐานะผู้ประกอบการกิจการโรงงานอุตสาหกรรมเป็นผู้ปฏิบัติ โดยการมุ่งเน้นการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการผลิตและการบริหารจัดการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ที่ตั้งบนความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม **บทบาทของภาคประชาชน** คือ ภาคประชาชนที่มองว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นสาเหตุและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมรวมถึงประชาชนที่อาศัยอยู่รอบโรงงานอุตสาหกรรมและประชาชนก็ไม่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรม ที่มองว่าควรหยุดสร้างและขยายโรงงานอุตสาหกรรม และภาคประชาชนที่มีฐานเศรษฐกิจสัมพันธ์กับโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อให้โรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนท้องถิ่นสามารถอยู่ร่วมกันได้ คือ การบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง เนื่องจากผลประโยชน์ทับซ้อนเชิงโครงสร้างอยู่ในระบบอุตสาหกรรม และผู้ประกอบการต้องมีความชัดเจนและจริงจังในการแก้ไขปัญหา และการสร้างมาตรการชดเชยแก่ชุมชนในพื้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรม เพื่อบรรเทาและลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่าวิธีการเยียวยาที่โรงงานอุตสาหกรรมนิยมใช้อยู่ในปัจจุบัน ตลอดจนการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมการให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือระดับชุมชนนั้น และการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน ตลอดจนการสร้างพื้นที่สาธารณะ (Public Square) เพื่อเป็นพื้นที่ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้คนกลุ่มต่าง ๆ กล่าวคือ การเปิดพื้นที่สาธารณะเพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียกับการพัฒนาอุตสาหกรรมทุกฝ่ายได้เข้ามาพูดคุยร่วมกันโดยสมัครใจ จริงใจ เป็นกันเอง และการพูดความจริง

3.4 โครงการวิจัยที่ 4 พัฒนาการของมหาวิทยาลัยบูรพาที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์

โครงการวิจัยเรื่อง “พัฒนาการของมหาวิทยาลัยบูรพาที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการรายงานข่าวสารของสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภทเกี่ยวกับความเป็นมา และสภาพการณ์ทางการศึกษาก่อนการก่อตั้ง วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน การจัดตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน การจัดตั้งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตบางแสน และการจัดตั้ง มหาวิทยาลัยบูรพา และ 2) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในอดีตในประเด็นระบบการศึกษา บริบททางสังคมก่อนมีวิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสน วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตบางแสน และก่อนจะเป็นมหาวิทยาลัยบูรพาในปัจจุบัน โดยใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่ทราบถึงความเป็นมาของสถาบันการศึกษาแห่งนี้ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ.2498 โดยแบ่งบุคคลที่สัมภาษณ์ออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ผู้ที่เคยดำรงตำแหน่งอาจารย์ประจำ “วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน” กลุ่มที่ 2 ผู้ที่เคยเป็นนิสิตวิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน ซึ่งต่อมาได้บรรจุเข้าเป็นอาจารย์ประจำ กลุ่มที่ 3 ผู้ที่เคยเป็นนิสิตวิทยาลัย

วิชาการศึกษา บางแสน ต่อมาได้บรรจุเป็นอาจารย์และเคยดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยบูรพา กลุ่มที่ 4 ชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของสถาบันการศึกษาแห่งนี้

ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า ช่วงก่อนเกิดวิทยาลัยวิชาการศึกษาสังคมไทยถูกรุกรานจากประเทศฝรั่งเศส อังกฤษ ญี่ปุ่น ซึ่งทำให้ผู้นำในช่วงนั้นเห็นความสำคัญของการศึกษา จึงได้ก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครู และโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็น “วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร” (พ.ศ.2496) ผลการศึกษาประเด็น “การจัดตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน” ประกอบด้วย ความจำเป็นที่ต้องสร้างวิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน ประเด็นต่อมาคือ การก่อสร้างสร้างตัว และประเด็นพัฒนาการของวิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน ผลการศึกษาประเด็น “การจัดตั้งมหาวิทยาลัยบูรพา” ประกอบด้วย พัฒนาการของมหาวิทยาลัยบูรพาในทศวรรษแรก (พ.ศ.2533-2543) พัฒนาการของมหาวิทยาลัยบูรพาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.2544-2554) และพัฒนาการของมหาวิทยาลัยบูรพาในทศวรรษที่สาม พ.ศ.2555-2562)

ผลผลิตจากงานวิจัยเป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ พัฒนาการของมหาวิทยาลัยบูรพา หน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยบูรพาสามารถนำข้อมูลจากผลการศึกษางานวิจัยนี้ ไปใช้วางแผนการประชาสัมพันธ์ การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนามหาวิทยาลัยในอนาคตได้ นอกจากนี้เมื่อคนในสังคมรับรู้ประวัติ ความเป็นมาของมหาวิทยาลัยวิจัยที่มีความเป็นเลิศในหลากหลายศาสตร์และเป็นขุมปัญญาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะการผ่านเหตุการณ์สำคัญในแต่ละช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ ทั้งเหตุการณ์ทางการเมืองที่มีหลากหลายบริบท ตั้งแต่ปี พ.ศ.2492 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นวันที่กระทรวงศึกษาธิการได้ก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงจากนั้นได้มีพัฒนาการมาโดยตลอด

3.5 โครงการวิจัยที่ 5 แนวทางการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของการผลิตทุเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โครงการวิจัย “แนวทางการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของการผลิตทุเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางการผลิตและการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนในจังหวัดจันทบุรี การส่งออกผลไม้เป็นสาขาที่สร้างรายได้ให้กับประเทศไทยมากกว่า 100,000 ล้านบาทในปี 2562 ทุเรียนสดมีมูลค่าการส่งออกมากที่สุดประมาณ 45,485 ล้านบาท ปริมาณการส่งออก 655,362 ตัน จังหวัดจันทบุรีเป็นศูนย์กลางการผลิตและส่งออกทุเรียนของประเทศ ร้อยละ 80 ของการผลิตรวมเป็นการส่งออกไปต่างประเทศโดยมีประเทศจีนเป็นผู้นำเข้ารายใหญ่ ความต้องการทุเรียนในตลาดโลกที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้ราคาเกษตรกรขายได้สูงกว่า 100 บาทต่อกิโลกรัม

โครงสร้างห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียน ประกอบด้วย (1) เกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตขั้นต้น (2) ผู้จัดจำหน่าย ได้แก่ ผู้รวบรวมหรือโรงคัดบรรจุผลไม้ (ล้าง) สหกรณ์การเกษตร ธุรกิจค้าส่งค้าปลีกในประเทศ ตัวแทนผู้ส่งออก และ (3) ธุรกิจขนส่งระหว่างประเทศ ธุรกิจค้าส่งและค้าปลีกในต่างประเทศ ผลการศึกษา

สำคัญ พบว่า ปัจจุบันเกษตรกรเป็นกลุ่มที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดเพราะทุเรียนไทยเป็นที่ต้องการในตลาดโลก โดยเฉพาะประเทศจีน ประมาณร้อยละ 54-60 ของมูลค่าการค้าทุเรียนสดเป็นผลประโยชน์ของเกษตรกร ในขณะที่ผู้รวบรวมท้องถิ่นและล้งไทยเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด คำสั่งซื้อทุเรียนจำนวนมากจากประเทศจีนผลักดันผู้รวบรวมต้องทำงานเชิงรุกมากขึ้นโดยการติดต่อขอรับซื้อแบบเหมาสวนถึงสวนของเกษตรกรและตัดบทบาทของผู้รวบรวมท้องถิ่นออกไปจากวงจรการค้า โดยเฉพาะผลผลิตที่มาจากแปลงเกษตรกรที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP จากกรมวิชาการเกษตร จะมีราคารับซื้อจะสูงกว่าผลผลิตจากแปลงทั่วไป ประมาณ 2-3 บาทต่อกิโลกรัม ในอนาคตอันใกล้ ผู้ซื้อจากประเทศจีนอาจรับซื้อเฉพาะผลไม้มากจากแปลงที่ผ่านการรับรอง GAP และผ่านการคัดแยกจากโรงคัดบรรจุผลไม้ที่ผ่านมาตรฐาน GMP เงินทุนหมุนเวียนของเกษตรกรส่วนใหญ่มาจากการขายผลผลิตและการกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) สำหรับการขยายการผลิต เงินทุนหมุนเวียนระยะสั้นมาจากการกู้ยืมจากสหกรณ์การเกษตรและการกู้ยืมที่ไม่เป็นทางการกับผู้จำหน่ายปัจจัยการผลิต

ล้งไทยมีเงินทุนหมุนเวียนไม่มากและขาดความสามารถแข่งขันกับทุนจีน การรวบรวมทุเรียนให้ได้ 1 ตู้ออนเทนเนอร์ (น้ำหนักประมาณ 18 ตัน) จะมีค่าใช้จ่ายประมาณ 2 ล้านบาทและส่งออกไปจีนเฉลี่ยวันละ 3 ตู้อ แม้ว่าการค้าทุเรียนจะให้ผลกำไรดี แต่บางช่วงเวลาราคาผันผวนอาจทำให้เกิดการขาดทุนได้ ล้งบางรายตัดสินใจเลิกกิจการเพราะไม่สามารถแข่งกับล้งจีนที่มีศักยภาพทางการเงินสูงกว่ามาก มีการประมาณว่าจำนวนล้งที่รับซื้อผลไม้ทั่วประเทศอยู่ที่ 500-600 ล้ง ประมาณร้อยละ 80 เป็นล้งจีน ร้อยละ 7-10 ของมูลค่าการค้าเป็นผลประโยชน์ของล้ง การทำธุรกิจของล้งไทยมีการกู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์เพื่อใช้ในการสร้างโรงงาน สิ่งปลูกสร้าง การจัดเตรียมสถานที่สำหรับการรวบรวมและคัดแยกผลไม้โดยใช้ที่ดินและสิ่งปลูกสร้างค้ำประกันการกู้ยืม หากเป็นล้งจีนจะใช้เงินทุนส่วนตัวผ่านการทำธุรกรรมผ่านนอมินีคนไทยในการซื้อที่ดินและสิ่งปลูกสร้างเพื่อทำธุรกิจรวบรวมและโรงคัดบรรจุผลไม้เพื่อการส่งออก

ธุรกิจส่งออกได้รับส่วนแบ่งประมาณร้อยละ 30-40 ของมูลค่าการค้าทุเรียน ส่วนใหญ่เป็นนักธุรกิจจีน เนื่องจากทางการเงินไม่อนุญาตให้นักลงทุนต่างชาติเข้าไปลงทุนในระบบคำสั่งและค่าปลิกของจีนได้โดยตรง ต้องเป็นการร่วมทุนกับนักธุรกิจจีน อาจกล่าวได้ว่า ในระยะสั้น การเข้ามาของทุนจีนในวงจรการค้าผลไม้ทำให้มูลค่าการค้าเพิ่มขึ้นและเกษตรกรไม่ต้องกังวลเรื่องราคารับซื้อและปัญหาผลผลิตล้นตลาด แต่ในระยะยาวเกษตรกรจะมีความเสี่ยงจากการถูกกดราคารับซื้อได้และไม่มีทางเลือกในการจำหน่ายผลผลิตมากนักเพราะการผลิตส่วนใหญ่เป็นเพื่อการส่งออกไปจีนเท่านั้น

ผลการศึกษาเกี่ยวกับการผลิตและการค้าระหว่างประเทศ พบว่า ประเทศไทยเป็นผู้ผลิตทุเรียนเป็นอันดับ 2 ของโลกรองจากประเทศอินโดนีเซีย แต่เป็นผู้ส่งออกอันดับ 1 ในตลาดโลก มูลค่าการค้าทุเรียนสดปี 2018 ในตลาดโลกอยู่ที่ประมาณ 1,600 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ประเทศจีนเป็นผู้ซื้อรายใหญ่เกือบร้อยละ 70 ของมูลค่าการค้า ประเทศเวียดนามและมาเลเซียเป็นประเทศที่มีศักยภาพการส่งออกทุเรียนและเป็นคู่แข่งกับไทย

ในตลาดประเทศจีน เวียดนามมีความได้เปรียบด้านสิทธิประโยชน์ทางภาษีจากการผ่อนปรนการค้าชายแดน เวียดนาม-จีน ทำให้เป็นช่องทางการนำเข้าผลไม้เข้าไปขายในตลาดจีนโดยมีต้นทุนต่ำกว่าการนำเข้าจากประเทศไทย ประเทศมาเลเซียเป็นประเทศคู่แข่งที่เน้นการส่งออกทุเรียนคุณภาพสูงสำหรับผู้บริโภคชาวจีนที่มีฐานะ และที่สำคัญ หน่วยงานภาครัฐของมาเลเซียให้ความสำคัญกับการผลิตทุเรียนเพื่อส่งออกโดยมีมาตรการส่งเสริมอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่เกษตรกร ผู้รวบรวมและการจัดแสดงสินค้าเกษตรระดับชาติ เนื่องจากการผลิตทุเรียนให้ผลตอบแทนทางการเงินสูงและแนวโน้มความต้องการในตลาดโลกมีเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ มาเลเซียได้รับผลกระทบจากการส่งออกปาล์มมันลดลงมากเพราะสหภาพยุโรปที่เป็นผู้ซื้อรายใหญ่มีแผนยกเลิกการนำเข้า ดังนั้น มาเลเซียจึงพยายามสนับสนุนสินค้าเกษตรอื่นส่งออกมาทดแทน ทุเรียนและผลไม้เขตร้อนอื่นเป็นสินค้าเกษตรที่มีศักยภาพส่งออกสูงเพื่อรักษารายได้ภาคเกษตรให้อยู่ที่ประมาณร้อยละ 8-9 ของ GDP อย่างไรก็ตาม การพึ่งพิงรายได้การส่งออกเฉพาะตลาดจีนมีความเสี่ยงสูงมาก การหาตลาดส่งออกเพิ่มเติมเป็นสิ่งสำคัญและต้องทำในขณะที่การส่งออกทุเรียนไปจีนยังดำเนินไปได้ดี การพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าทุเรียนทั้งระบบเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับคุณภาพให้ได้ตามมาตรฐานสากลและลดต้นทุนของผู้ผลิตและเพิ่มโอกาสการเข้าถึงเงินทุน

บทที่ 4

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

4.1 บทสรุป

โครงการวิจัยในแผนงาน “การสร้างนวัตกรรมสังคมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคตะวันออก” เป็นการวิจัยในพื้นที่ภาคตะวันออกเพื่อหารูปแบบและแนวทางการพัฒนาอย่างเป็นระบบให้มีความสมดุลในทุกด้านและเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การท่องเที่ยวเป็นสาขาเศรษฐกิจที่มีศักยภาพและสร้างรายได้และการจ้างงานในพื้นที่จำนวนมาก การศึกษาวิจัยเน้นที่การสร้างตราสินค้าท่องเที่ยวเพื่อกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม (รชฎ จันทร์น้อย, 2561) รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพเพื่อรองรับการพำนักระยะยาวของผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นซึ่งเป็นกลุ่มที่มีรายได้สูง (ปานเสก อาทรธรรณสุขและคณะ, 2561)

การศึกษาในพื้นที่อุตสาหกรรมอย่างมาบตาพุด จังหวัดระยองเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจในการสร้างรูปแบบและความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมของชุมชนให้สอดคล้องกับการพัฒนาที่เกิดขึ้นและสำคัญคือ การลดความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำจากการพัฒนา (ธนิต โตตติเทพย์และสกุล อันมา, 2561) รวมทั้งการศึกษาพัฒนาการของมหาวิทยาลัยบูรพาที่เป็นสถาบันการศึกษาชั้นนำในภาคตะวันออกที่มีการเปลี่ยนผ่านตามการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในภาคตะวันออก (ทรงยศ บัวเฟื่อน, 2561) ด้านการเกษตร ทูเรียนเป็นผลไม้เศรษฐกิจที่มีศักยภาพส่งออกสูง จังหวัดจันทบุรีเป็นแหล่งผลิตและศูนย์กลางการค้าทุเรียนเพื่อการส่งออก การศึกษาเชิงลึกนำไปสู่การพัฒนาภาคเกษตรให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ รวมทั้งการเข้าถึงโอกาสจากการค้าระหว่างประเทศ (ศศิวิทย์ วังษ์มณฑา, 2561)

4.2 ผลผลิตจากแผนงานวิจัย

1. มาตรการเชิงนโยบายส่งเสริมการพำนักระยะยาวในพื้นที่ศรีราชาให้แก่กลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่น ทั้งนี้ ควรเพิ่มพื้นที่เมืองศรีราชาในโครงการรณรงค์เพื่อส่งเสริมด้านการพำนักระยะยาวแก่ชาวญี่ปุ่น และดำเนินการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้อย่างต่อเนื่อง

2. ตราสินค้าการท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรี ภายใต้แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีไทย จะสร้างการรับรู้ความตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวให้กับประชาชนในพื้นที่ ตราสินค้าดังกล่าวจะเป็นกระบวนการในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างบูรณาการระหว่างประชาชนในพื้นที่ ความคาดหวังจากนักท่องเที่ยว เพื่อสร้างตราสินค้าเพื่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรีอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3. การเผยแพร่ประวัติและความเป็นมาของมหาวิทยาลัยบูรพาตามพลวัตการพัฒนาในภาคตะวันออก และพัฒนาศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และการวิจัยพัฒนา

4. รูปแบบของการสร้างข้อตกลงของการอยู่ร่วมกันทางสังคมควรมาจากระบวนการของการ แลกเปลี่ยนข้อมูล ระหว่างโรงงานอุตสาหกรรม และกลุ่มชาวบ้านที่มีความคิดหลากหลายสู่การกำหนดกฎ กติกาทางสังคมร่วมกัน

5. รูปแบบและแนวทางการจัดหาเงินทุนสำหรับเกษตรกรและผู้ประกอบการไทยในการผลิตทุเรียน เพื่อการส่งออกให้สามารถแข่งขันได้และไม่เสียเปรียบทางการค้า

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมการปกครอง (2559). *สถิติประชากรและบ้าน*. กรุงเทพฯ:กระทรวงมหาดไทย เข้าถึงได้จาก http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age.php
- ฐานเศรษฐกิจ (2559, กรกฎาคม 7-9). *บูมระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก แผนดึงดูดลงทุนปั่นไทยแลนด์ 4.0, ฐานเศรษฐกิจ*.
- ทรงยศ บัวเพื่อน. (2561). *รายงานวิจัยเรื่อง พัฒนาการของมหาวิทยาลัยบูรพาที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ธนิต โตดิเทพย์ และสกุล อันมา. (2561). *รายงานวิจัยเรื่อง รูปแบบการสร้างฉันทามติชุมชนเขตอุตสาหกรรม มาบตาพุด จังหวัดระยอง*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ปานเสก อารุณสุข เทียนแก้ว เลี่ยมสุวรรณ กาญจนา บุญยัง และโซเฮ โอกะวะ. (2561). *รายงานวิจัยเรื่อง โครงการรูปแบบของการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวเพื่อรองรับผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- รชฎ จันทร์น้อย. (2561). *รายงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาตราสินค้าท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรีตามแนวทางการ ส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีไทย*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ศศิวิทย์ วงษ์มณฑา. (2561). *รายงานวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของการผลิตทุเรียน ในภาคตะวันออก*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2558). *ทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2559). *ผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัดแบบ ปริมาณลูกโซ่ ฉบับ พ.ศ. 2557*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ.

ภาษาอังกฤษ

- Murray, R. and Caulier-Grice, J. and Mulgan, G. (2010). *Social Innovator Series: Ways to Design, Develop and Grow Social Innovation: Open Book of Social Innovation*. Nesta & Young Foundation.
- Phills, J., Deiglmeier, K., and Miller, D. (2008). "Rediscovering social innovation." *Stanford Social Innovation Review*, Fall 2008, 34-43.

TEPSIE. (2014). *Social Innovation Theory and Research: A Guide for Researchers*. European Commission - 7th Framework Programme. Brussels: European Commission, DG Research.

United Nations Development Programs. (2014). *Social Innovation for Public Service Excellence*. UNDP Global Centre for Public Service Excellence. Singapore.

World Bank. (2016). *World development indicators*. Washington, D.C.: World Bank.

รายชื่อนักวิจัย

รายชื่อ	ตำแหน่งในโครงการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์กุลสลวัฒน์ คงประดิษฐ์	ที่ปรึกษาแผนงานวิจัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศศิวุฒดี วงษ์มณฑา	หัวหน้าแผนงานและหัวหน้าโครงการย่อย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทรงยศ บัวเฟื่อน	หัวหน้าโครงการย่อย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปานเสก อาทรรุระสุข	หัวหน้าโครงการย่อย
ดร. รชฎ จันทร์น้อย	หัวหน้าโครงการย่อย
ดร. ธนิต โตอดีแพทย์	หัวหน้าโครงการย่อย
ดร. สกฤต อ้นมา	ผู้ร่วมวิจัย
ดร. เทียนแก้ว เลี่ยมสุวรรณ	ผู้ร่วมวิจัย
ดร. กาญจนา บุญยัง	ผู้ร่วมวิจัย
อาจารย์ไซเฮ โอกะวะ	ผู้ร่วมวิจัย